

BOSHLANG‘ICH SINFLARDA ONA TILI DARSLARIDA O‘QUVCHILARNING O‘QUV BILISH FAOLIYATINI MODELLASHTIRISH

Muxtarova Lobar Abdimannabovna

Termiz davlat pedagogika instituti, dotsent

Shoymurodova Roziya Yusuf qizi

Termiz davlat pedagogika instituti, magistr

roziyashoymurodova@gmail.com

Annotatsiya. Mazkur maqolada boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining o‘quv-bilish faoliyatini modellashtirishning zamonaviy yondashuvlari, pedagogik texnologiyalari va samarali metodlari tahlil qilinadi. O‘quvchilarning mustaqil fikrlashi, muammoni yechish ko‘nikmalarini shakllantirish, hamda bilimlarni ongli o‘zlashtirishiga xizmat qiluvchi modellashtirish vositalari yoritiladi.

Kalit so‘zlar: o‘quv-bilish faoliyati, modellashtirish, pedagogik texnologiyalar, kognitiv yondashuv, ta‘lim modeli, boshlang‘ich sinf.

KIRISH

Bugungi kunda ta‘lim sohasida yangicha yondashuvlar, zamonaviy texnologiyalar va innovatsion metodlar orqali o‘quvchilarning faolligini oshirish, ularni bilishga bo‘lgan qiziqishini uyg‘otish dolzarb masalaga aylangan. Ayniqsa, boshlang‘ich ta‘lim bosqichida bu jarayonlar o‘ta muhim ahamiyatga ega. Zero, bu davrda o‘quvchilar o‘quv faoliyatining asosiy ko‘nikmalari, mustaqil fikrlash va bilimlarni anglash asoslarini egallaydilar.

Shu nuqtai nazardan olganda, o‘quv-bilish faoliyatini modellashtirish o‘quv jarayonini optimallashtirish, individual va guruh yondashuvlarni shakllantirish, hamda o‘quvchilarning ichki kognitiv faolligini rivojlantirishda muhim vosita hisoblanadi.

ASOSIY QISM

O‘quv-bilish faoliyati — bu o‘quvchining bilimlarni anglash, o‘zlashtirish va amaliyotda qo‘llash jarayonidagi faoliyatidir. Bu faoliyat quyidagi tarkibiy qismlardan iborat:

- motivatsion-kommunikativ komponent;
- kognitiv (bilish) komponent;
- operatsion-ijodiy komponent;
- reflektiv (o‘z-o‘zini baholovchi) komponent.

Modellashtirish bu komponentlarning har birini chuqur tahlil qilish, ularni ko'rgazmali, tushunarli, bosqichma-bosqich tarzda shakllantirish imkonini beradi.

2. Modellashtirishning maqsadi va ahamiyati

Modellashtirish — bu murakkab real jarayon yoki tizimni soddalashtirilgan, tushunarli model orqali aks ettirishdir. O'quv jarayonida modellashtirish quyidagi maqsadlarni ko'zlaydi:

1. **O'quvchining tafakkurini faol holatga keltirish.** Modellashtirish orqali o'quvchilar passiv bilim oluvchidan faol fikrlovchi va izlanuvchi subyektga aylanadi. Jarayonda analitik fikrlash, mantiqiy tahlil, sintez va muqobillarni solishtirish kabi intellektual operatsiyalar faollashadi.

2. **O'rganilayotgan hodisalarni chuqur tushunish va tahlil qilish imkonini yaratish.** Real obyekt va hodisalarning soddalashtirilgan modellar orqali berilishi o'quvchilarga ularning mohiyatini anglash, sabab-oqibat munosabatlarini tahlil qilishda yordam beradi. Bu esa bilishning chuqurlashishiga xizmat qiladi.

3. **Mavhum tushunchalarni amaliy holatga yaqinlashtirish.** Nazariy tushunchalar modellashtirish orqali o'quvchining kundalik hayoti, tajribasi bilan bog'lanadi. Bu yondashuv o'quvchilarda o'zlashtirilayotgan bilimlarning hayotiyliigi va foydaliligiga ishonch uyg'otadi.

4. **Muammoli vaziyatlar orqali tanqidiy va ijodiy fikrlashni rivojlantirish.** Modellashtirishda o'quvchilarga hal etilishi lozim bo'lgan muammolar, tanlovli topshiriqlar, "nima bo'lardi, agar..." kabi savollar orqali fikrlash erkinligi va ijodkorligi uchun imkoniyat yaratiladi. Bu esa ularda mustaqil qaror qabul qilish va mas'uliyat tuyg'usini rivojlantiradi.

O'quv-bilish faoliyatini modellashtirishning quyidagi usullari boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun samarali hisoblanadi:

a) Vizual-grafik modellashtirish: Bu usulda sxemalar, diagrammalar, rasmlar, tushunchalar xaritasi orqali bilimlar tizimlashtiriladi. Masalan, matn tarkibini ko'rsatish uchun "fikir xaritasi" tuzish.

b) Rol o'ynash va ssenariy asosidagi modellar: O'quvchilar real hayotdagi rollarni ijro etish orqali muammoni hal qilishni o'rganadilar. Bu usul ijtimoiy mavzular, axloqiy masalalarni o'rganishda juda foydalidir.

c) Kompyuter modellari va interaktiv platformalar: Interaktiv dasturlar, multimediali resurslar yordamida fizik, biologik jarayonlarni virtual ko'rinishda modellashtirish mumkin. Masalan, "Bilimdon.uz" platformasidan foydalanish.

d) Muammoli ta'lim modellaridan foydalanish: Muammoli savollar, situatsion masalalar o'quvchilarda izlanish, solishtirish, tahlil qilish kabi kognitiv jarayonlarni faollashtiradi.

e) Konstruktiv modellashtirish: O‘quvchilar loyihalar ustida ishlash, tajriba o‘tkazish, obyektlar qurish orqali bilimlarni o‘zlashtiradilar. Masalan, “suv aylanishi” modelini yasash.

Zamonaviy pedagogik texnologiyalar va ularning modellashtirishga ta’siri katta. Xususan, konstruktivistik ta’lim texnologiyasi – o‘quvchilarni bilim yaratuvchisi sifatida ko‘radi, ular bilimni mustaqil topib olishga o‘rganadilar. Klasster usuli (klasterlash) – tushunchalarni guruhlash orqali o‘zaro bog‘liqlikni ko‘rsatadi. Blum taksonomiyasi asosida bilim darajalarini modellashtirish – eslab qolish, tushunish, qo‘llash, tahlil, baholash, yaratish bosqichlari orqali ta’lim jarayonini nazorat qilish imkonini beradi. “STEM yondashuvi” – fan, texnologiya, muhandislik va matematikani integrallashgan holda o‘qitish orqali amaliy modellashtirishga e’tibor qaratadi.

Modellashtirish texnologiyalarining ta’lim jarayoniga samarali tatbiq etilishi ko‘p jihatdan o‘qituvchining metodik mahoratiga bog‘liq. Shu bois quyidagi yondashuvlar muhim ahamiyat kasb etadi:

1.Faoliyatga yo‘naltirilgan topshiriqlarni berish. O‘quvchilarni bilishni “eslab qolish” emas, balki “amalga oshirish” jarayoni sifatida qabul qilishlariga yo‘naltirish lozim. Buning uchun: amaliy mashqlar; konstruktorlik (modellashtirish) loyihalari; tajriba asosidagi topshiriqlar; real hayotga doir vaziyatli mashqlar tavsiya etiladi. Masalan: “Yil fasllarining almashinuvi modelini tuzing va uni og‘zaki tushuntiring.”

2.Mustaqil fikrlashga undovchi savollarni ishlab chiqish. Savollar o‘quvchini tayyor bilimni qayta aytishga emas, balki fikr yuritishga, asoslashga, izoh berishga majbur qilishi kerak. Masalan: “Agar suv bug‘lanmasligi mumkin bo‘lgan sharoitlar mavjud bo‘lsa, tabiatga qanday ta’sir qiladi?” “Nima uchun o‘simliklar quyoshga intiladi? Bu qanday foyda keltiradi?”

3.O‘quvchilar o‘rtasida hamkorlikni tashkil etish. Kognitiv modellashtirishda kichik guruhlar bilan ishlash, rolli o‘yinlar, fikr almashinuvi, birgalikda model yaratish o‘quvchilar o‘rtasida ijtimoiy-madaniy faoliyatni kuchaytiradi. O‘qituvchi: rollarni taqsimlaydi; muammoli vazifalar beradi; munozara va muhokama muhitini yaratadi.

4.Individual yondashuv asosida modellashtirish texnologiyalarini tanlash. Har bir o‘quvchining qobiliyati, bilim darajasi, qiziqish doirasini inobatga olib, unga mos metod va texnologiyalarni qo‘llash zarur.

- Kuchli o‘quvchilarga murakkabroq modellar yaratish topshirig‘i;

- Bilim olishda qiynalayotgan o‘quvchilarga esa ko‘rgazmali, soddalashtirilgan modellar bilan ishlash taklif etiladi. Bu yondashuv o‘quvchilarning bilim olish jarayonida muvaffaqiyat hissini oshiradi va ularni modellashtirish faoliyatiga jalb etadi.

XULOSA

O'quv-bilish faoliyatini modellashtirish o'quvchilarning bilimga bo'lgan qiziqishini oshiruvchi, ularning mustaqil fikrlash, muammoli vaziyatlarda orientatsiya qila olish, va bilish strategiyalarini rivojlantirishga xizmat qiluvchi samarali vositadir. Boshlang'ich ta'lim bosqichida bu jarayonni tashkil etish o'quvchilarning shaxsiy o'sishi, kognitiv faolligining ortishi va ta'lim sifatining yuksalishiga sabab bo'ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Hasanboyeva S. "Ta'lim jarayonida modellashtirish asoslari", Toshkent, 2021.
2. Abdullayeva M. "Kognitiv faoliyat va uni rivojlantirish yo'llari", Andijon, 2020.
3. Jononova R. "Boshlang'ich sinflarda innovatsion pedagogik texnologiyalar", Toshkent, 2019.
4. Vygotsky L.S. "Thinking and Speech", Cambridge, 1987.
5. Joyce B., Weil M. & Calhoun E. "Models of Teaching", Pearson, 2018.
6. Мухтарова, Л. А. (2017). BOSHLANG'ICH TA'LIM SAMARADORLIGINI OSHIRISHDA INNOVATSION TA'LIM TEXNOLOGIYALARINING O'RNI. In НАУЧНЫЙ ПОИСК В СОВРЕМЕННОМ МИРЕ (pp. 119-120).
7. Мухтарова, Л. А. (2018). Развитие творческого мышления у школьников начальных классов. *Гуманитарный трактат*, (24), 9-10.
8. Мухтарова, Л. А. (2018). Развитие И Формирования Критического Мышления У Школьников Начальных Классах. *Гуманитарный трактат*, (24), 13-14.
9. Kulmuminov, U., & Mukhtarova, L. (2023). POSSIBILITIES OF CREATIVE THINKING AND ITS MANIFESTATION IN THE EDUCATIONAL PROCESS. Open Access Repository, 4(02), 81-84.
10. Mukhtarova Lobar Abdimannabovna, & Saidakhmatova Nafisa Soatmurod kizi. (2023). DEVELOPMENT OF READING UNDERSTANDING SKILLS IN PRIMARY SCHOOL STUDENTS. Academia Science Repository, 4(04), 18–22.
11. Nafisa Saidakhmatova, & Lobar Mukhtarova. (2023). THE SIGNIFICANCE OF A ARTWORK IN THE FORMATION OF LEARNING SKILLS. Academia Science Repository, 4(04), 176–180.
12. Pardayeva Gulbahor Jalgashevna, & Mukhtarova Lobar Abdimannabovna. (2023). PEDAGOGICAL POSSIBILITIES OF TEACHING NATURAL SCIENCES BASED ON STEAM TECHNOLOGY. World Bulletin of Social Sciences, 21, 109-111.
13. Feruza RAKHMONOVA, & Lobar MUKHTAROVA. (2023). THE ROLE AND SIGNIFICANCE OF FORMING A CULTURE OF READING IN PRIMARY EDUCATION. European Scholar Journal, 4(3), 5-7.

14. Мухтарова, Л. А. (2017). BOSHLANG'ICH SINFLARDA RIVOJLANTIRUVCHI TA'LIM TEXNOLOGIYASIDAN FOYDALANISH IMKONIYATLARI. *Апробація*, (2), 93-94.
15. Qulmo'minov O'rolboy, & Suyundikova Muslima. (2025). BOSHLANG'ICH SINFLARDA TABIIY FANLARNI MEDIA TA'LIM VOSITALARI ASOSIDA O'QITISH METODIKASI. ZAMONAVIY DUNYODA FANNING O'RNI VA AHAMIYATI BO'YICHA KONFERENSIYA, 2(1), 11–16.
16. Qulmuminov, O. R., & Suyundikova, M. (2025). STEAM FANLARI VA ULARNING ZAMONAVIY TA'LIMDAGI AHAMIYATI. *PROBLEMS AND SOLUTIONS OF SCIENTIFIC AND INNOVATIVE RESEARCH*, 2(1), 8-14.
17. Qulmuminov, O. R., & Suyundikova, M. (2025). ONA TILI DARSLARI ORQALI O'QUVCHILARNING KREATIVLIK SIFATLARINI RIVOJLANTIRISH YO'LLARI. *PROBLEMS AND SOLUTIONS OF SCIENTIFIC AND INNOVATIVE RESEARCH*, 2(1), 15-20.
18. Safar o'g, Q. O. R. MODELLASHTIRISH ONA TILI O'QITISH TIZIMIDA YANGICHA YONDASHUV.